

2. Мельник, Б. А. Фінансове забезпечення приросту виробництва продукції птахівництва / Б. А. Мельник // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. – 2005.– № 3(31).– С. 17–23.
3. Ярошенко, Ф. О. Підвищення ефективності виробництва продуктів птахівництва / Ф. О. Ярошенко // Вісн. аграр. науки. – 2004. – № 1. –С. 63–66.
4. Патрева, Л. С. Ентропійний аналіз живої маси курчат-бройлерів сучасних кросів / Л. С. Патрева // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. – 2006. – № 2 (34). – С. 157–162.
5. Ніценко В. С. Стан та перспективи розвитку ринку продукції птахівництва в Україні / В. С.Ніценко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені П. Василенка. – 2012. – Вип. 125. – С. 196-205.
6. Сільське господарство: зведені показники (1990-2014 рр.) [Електронний документ] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: практ. посіб. / за ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 556 с.

УДК 338.43-045.25:633.13:631.526.32](477)

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ВІВСА В УКРАЇНІ

Ляшенко Н.О. – к.е.н.,

Інститут сільського господарства степової зони НААН

Постановка проблеми. Зерно вівса – цінний концентрований корм для багатьох видів худоби; 100 кг зерна вівса дорівнюють 100 кормовим одиницям, 100 кг вівсяної соломи містить близько 30 кормових одиниць. Зерно вівса – дуже цінний корм для коней і особливо для молодняка [1]. Хорошим грубим кормом слугує вівсяна солома. Овес широко використовується на зелений корм, сіно та силос, особливо в суміші з однорічними бобовими культурами – з викою ярою, горохом, чиною посівною тощо. Завдяки досить міцному стеблу, збігу тривалості основних фаз вегетації з фазами росту цих культур овес вважається кращим компонентом змішаних посівів [2].

Зерно вівса містить близько 12% білка [1]. По вмісту жиру (4-6%) воно значно перевищує інші хлібні злаки. Значну частину зерна вівса становить крохмаль, зазвичай його вміщується в зерні близько 40%. Зерно вівса містить значну кількість вітамінів. Вміст вітаміну В₁ (тіаміну) в зерні вівса вище, ніж в зерні пшениці та ячменю, і коливається від 4,5 до 8,0 мг/кг. По вмісту в зерні рибофлавіну (вітаміну В₂) овес майже не відрізняється від інших зернових культур [2].

Овес широко використовують для переробки на харчові продукти: вівсяну крупу різних видів – не дроблену, різану, плющену, шліфовану номерну, вівсяні

пластівці, коричневу крупу. З вівса виготовляють також муку та толокно. Невелика частина вівса використовується в бродильній промисловості для одержання спирту, головним чином в суміші з іншими злаками або картоплею [2]. Виділяючи важливе народногосподарське значення вівса необхідно відмітити, що в останні роки ефективність його виробництва значно знизилась. Тому проблеми підвищення ефективності виробництва зерна вівса в аграрних підприємствах України повинні постійно знаходитись в полі зору вітчизняних науковців.

Стан вивчення проблеми. Питання підвищення ефективності, удосконалення організації та інтенсифікації галузі зерновиробництва, в тому числі і виробництва зерна вівса досліджували в своїх працях такі вчені як В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, Ю.П. Воскобійник, М.Г. Лобас, П.М. Макаренко, В.Я. Месель-Веселяк, П.М. Рибалкін, П.Т. Саблук, В.Ф. Сайко, В.В. Ситник, О.Г. Шпикуляк, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші вчені.

Серед вчених, які працювали над згаданою проблемою в галузі рослинництва та селекції вівса, можна назвати Васильченко Н.Ф., Волкодава В.В., Бондаренко С.В., Борисоника З.Б., Буняка О.І., Зубрицького В.О., Митрофанова А.С., Мусатова А.Г., Назаренко О.К., Солодушко В.П. та інших дослідників.

Проте, слід зазначити, що питання підвищення ефективності виробництва зерна вівса в Україні потребують більш поглибленого розгляду. Зокрема, це стосується підвищення його конкурентоспроможності за рахунок впровадження нових високопродуктивних сортів, адаптованих до стресових умов вирощування, які б забезпечили більш ефективне його виробництво.

Завдання і методика досліджень. В цьому зв'язку нами було поставлено завдання провести аналіз сучасного стану ефективності виробництва зерна вівса в аграрних підприємствах України та на основі результатів конкурсного сортовипробування, яке проводилось в умовах Синельниківської селекційно-дослідної станції ДУ Інститут сільського господарства степової зони НААН України, дати економічну оцінку ефективності вирощування різних сортів вівса.

При визначенні ефективності виробництва сортів вівса за основні критерії було прийнято виробничі витрати в розрахунку на гектар площі, собівартість одиниці продукції, прибуток з гектара посіву та рівень рентабельності.

Розрахунки вартісних виробничих затрат на гектар посіву, в тому числі і собівартості продукції, були проведені на основі типової технології вирощування вівса, методичних рекомендацій ДУ Інститут сільського господарства степової зони, ННЦ „Інститут аграрної економіки” та інших наукових установ [3–6]. Витрати на виробництво продукції розраховані за нормативами і цінами, діючими у виробничих умовах станом на початок 2014 року.

Результати досліджень. В структурі посівних площ зернових культур у всіх категоріях господарств України питома вага вівса в середньому за 1990–2013 рр. складала всього лише 3,3%, а в структурі виробництва – 2,3%. Найбільше зерна вівса в середньому за останні 24 роки виробляється на Поліссі – 40,8% (рис. 1). Зокрема, в господарствах Чернігівської та Житомирської областей частка загальнодержавного виробництва вівса становить відповідно 15,0 та 8,1%.

Разом з тим слід зазначити, що стан виробництва зерна вівса залишається нестабільним (табл. 1).

Так, зокрема, в середньому по Україні посівні площі цієї культури значно скоротились (з 516,0 тис. га у 1990–1994 рр. до 309,8 тис. га у 2009–

2013 рр.), а урожайність знизилась відповідно з 24,6 до 18,0 ц/га. І, як наслідок, – середньорічні обсяги виробництва вівса в 2009–2013 рр. скоротились до 558,4 тис. т або майже в 2,3 рази проти рівня 1990–1994 рр.

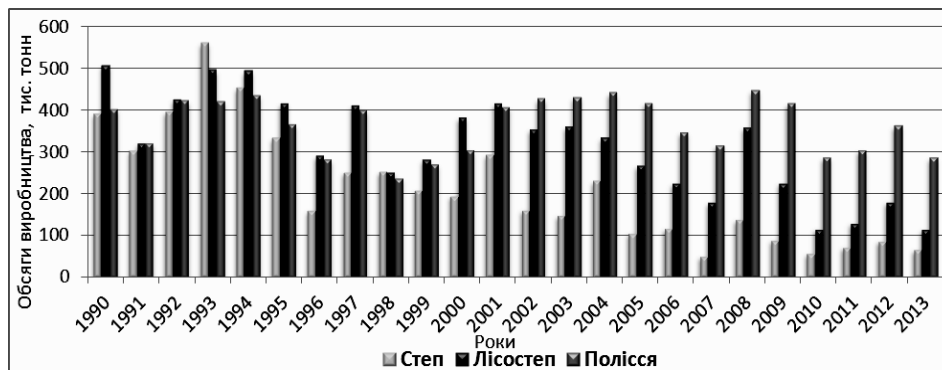

Рисунок 1. Динаміка виробництва зерна вівса в різних природно-кліматичних зонах України

Таблиця 1 – Динаміка площ, урожайності і валових зборів зерна вівса в Україні (всі категорії господарств)

Роки	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т
1990	485,9	26,8	1303,0
1991	489,3	19,3	945,1
1992	491,8	25,3	1246,3
1993	509,5	29,0	1479,1
1994	603,6	22,9	1384,9
1995	560,1	19,9	1116,4
1991-1995	530,9	23,3	1234,3
1996	482,0	15,2	731,3
1997	553,6	19,2	1062,3
1998	549,7	13,5	741,3
1999	529,0	14,4	760,4
2000	481,0	18,3	881,4
1996-2000	519,1	16,1	835,3
2001	558,9	20,0	1115,7
2002	499,8	18,9	943,0
2003	543,9	17,3	940,7
2004	510,4	19,7	1007,0
2005	450,0	17,6	790,7
2001-2005	512,6	18,7	959,4
2006	442,3	15,6	690,2
2007	356,0	15,3	544,4
2008	445,4	21,2	944,4
2009	415,7	17,6	730,7
2010	310,8	14,8	458,5
2006–2010	394,0	17,1	673,6
2011	279,9	18,1	505,6
2012	301,1	20,9	629,7
2013	241,3	19,4	467,3

Джерело: Сформовано за даними Державної служби статистики України [7].

Основною причиною спаду виробництва зерна вівса є його низька урожайність. Зокрема, амплітуда коливань рівня урожайності за останні 24 роки (1990–2013 рр.) в середньому по Україні знаходилась в межах 15,5 ц/га. Пов'язано це, в основному, з низькою забезпеченістю вирощування вівса матеріально-технічними ресурсами, що не дозволяє одержувати його урожай згідно з рекомендованими технологіями. І, як наслідок, зниження рівня продуктивності культури, в свою чергу, негативно впливає на кінцеві економічні показники її виробництва, призводить до зростання собівартості продукції тощо. Це підтверджують фінансові результати від реалізації зерна вівса в господарствах України в динаміці за 2003–2013 рр. (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка фінансових результатів від реалізації зерна вівса в сільськогосподарських підприємствах України

Рік	Реалізовано продукції		Виручка від реалізації		Прибуток (збиток), млн грн	Собівартість 1 т, грн	Ціна реалізації 1 т, грн	Рівень рентабельності (збитковості), %
	тис. т	до попереднього року, %	млн грн	до попереднього року, %				
2003	318,2	х	126,6	х	28,3	309,0	398,0	28,8
2004	267,8	84,2	98,2	77,6	4,5	350,0	366,8	4,8
2005	240,8	89,9	81,1	82,6	-15,5	401,0	336,7	-16,0
2006	204,6	85,0	85,2	105,1	-11,4	471,9	416,4	-11,8
2007	147,4	72,0	110,3	129,5	19,4	616,4	748,0	21,3
2008	157,6	106,9	133,2	120,8	22,2	704,5	845,3	20,0
2009	243,6	154,6	155,4	116,7	-26,0	745,0	638,2	-14,4
2010	231,0	94,8	176,2	113,4	-31,2	898,0	762,9	-15,1
2011	85,5	37,0	134,3	76,2	24,0	1288,9	1569,7	21,8
2012	103,0	120,5	156,2	116,3	14,1	1379,1	1516,3	9,9
2013	119,1	115,6	154,4	98,8	-4,1	1331,7	1297,2	-2,6

Джерело: Сформовано на основі даних статистичного бюлетеня "Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах".

Аналіз ефективності виробництва зерна вівса показав, що впродовж останніх років в сільськогосподарських підприємствах України помітна тенденція до зниження прибутковості його виробництва. Так, якщо середній рівень рентабельності в 2003 році становив 28,8%, то в 2012 році цей показник знизився до 9,9%. При цьому слід відмітити, що в 2005, 2006, 2009, 2010 та 2013 роках реалізація зерна вівса в середньому по Україні та в більшості областей країни була збитковою. Разом з тим наведені дані доводять, що зниження рівня рентабельності виробництва вівса сталося в результаті нестабільності урожайності, цінової політики, а також формування високого рівня собівартості продукції в умовах наростання цінового диспаритету на зерно та засоби виробництва.

Водночас аналіз фінансових результатів ефективності виробництва зерна вівса в окремих областях України свідчить, що вони також суттєво різняться. Так, в 2012 р. найбільші обсяги вівса реалізували господарства Сумської та Чернігівської областей – відповідно 14,3 16,5% від загальнодержавних обсягів його реалізації. В цих областях одержали і найбільший прибуток – відповідно

4,4 та 3,8 млн грн. Разом з тим найбільш рентабельним виробництво вівса було в Житомирській та Запорізькій областях – відповідно 37,2 та 37,5%, тоді як в господарствах Автономної Республіки Крим, Дніпропетровської, Закарпатської, Одеської, Херсонської, Хмельницької та Чернівецької областей виробництво цієї культури було збитковим. Тут, рівень збитковості становив відповідно -10,3, -32,2, -41,7, -11,5, -36,4, -33,5 та -4,8%.

Міжобласні відмінності в рівні собівартості одиниці продукції в умовах 2012 р. були досить суттєвими. Так, найдешевше зерно одержали в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської, Луганської, Сумської, Тернопільської та Харківської областей – відповідно 1159,1, 1136,7, 1165,0, 1111,1 та 1123,1 грн/т, а найдорожче – в Дніпропетровській, Закарпатській, Миколаївській, Херсонській та Хмельницькій областях (відповідно 2699,1, 2503,4, 2080,3, 1902,7 та 2089,3 грн/т). Така різниця в рівні собівартості продукції свідчить про наявність резервів її зниження і на цій основі підвищення ефективності виробництва.

В сучасних умовах економічної нестабільності сільськогосподарські товаровиробники все більше уваги повинні приділяти пошуку резервів зниження собівартості виробництва зерна вівса, що дозволить не тільки більш економно витратити матеріально-грошові ресурси, але й ефективно коригувати свою маркетингову політику та обирати ефективну цінову стратегію.

Одним з важливих рушіїв управління витратами при вирощуванні вівса є розрахунок нормативної собівартості зерна. Аналіз показав, що собівартість зерна вівса при урожайності від 1,5 до 4,5 т/га варіює відповідно від 1970 до 1093 грн/т. Водночас вирощування вівса забезпечує можливість здійснювати просте відтворення виробництва в залежності від ціни реалізації 2000 та 1800 грн/т при умові одержання урожайності культури відповідно не нижче 2,0 та 2,5 т/га (рис. 2).

Проте, виходячи з середніх показників врожайності вівса по Україні, його прибутковість знаходиться на межі позитивного балансу, а частіше визначається негативними фінансовими результатами. Тому важливим завданням є зростання продуктивності культури на основі впровадження інноваційних агротехнологічних заходів та створення високопродуктивних, адаптованих до стресових умов сортів, які б забезпечили рентабельне виробництво.

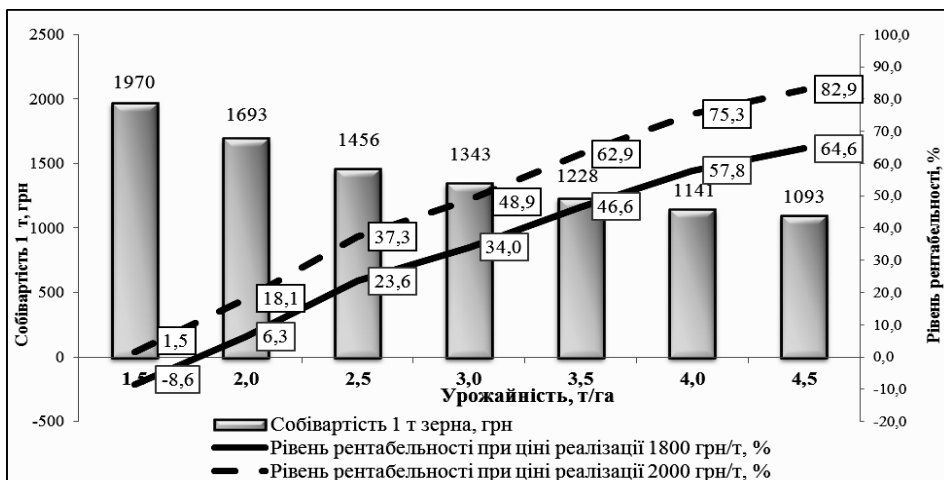

Рисунок 2. Економічні параметри виробництва зерна вівса залежно від інтенсифікації його вирощування та урожайності

Нині в Україні селекційну роботу зі створення нових сортів вівса проводять на Носівській селекційно-дослідній станції, в Інституті землеробства і тваринництва західного регіону України, Верхняцькій дослідно-селекційній станції Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків та Синельниківської селекційно-дослідній станції ДУ Інститут сільського господарства степової зони. До Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні на 2014 рік внесено 27 сортів вівса, з яких 23 – української селекції [8].

Як свідчать дані конкурсного сортовипробування на базі Синельниківської селекційно-дослідної станції ДУ Інститут сільського господарства степової зони НААН України та результати економічної оцінки ефективності вирощування різних сортів вівса найбільш економічно вигідним є вирощування сортів Конкур, Регбі, Ірен та Спурт (табл. 3). При вирощуванні цих сортів отримали найбільшу продуктивність культури та прибуток з одиниці площі. Так, в середньому за три роки досліджень (2011–2013 рр.) урожайність вівса становила в межах 3,06–3,07 т/га, а прибуток – 2023–2038 грн/га. При цьому рівень рентабельності становив 58,0–58,4%, або був вищим на 18,8–19,2 процентних пунктів порівняно зі стандартним сортом (Синельниківський 1321).

Висновки. Отже, узагальнюючи результати проведених досліджень слід зазначити, що в сучасних умовах господарювання впровадження нових високопродуктивних сортів вівса є важливим резервом підвищення економічної ефективності його виробництва.

Таблиця 3 – Економічна ефективність вирощування різних сортів вівса (за даними конкурсного сортовипробування на Синельниківській ДС, середнє за 2011-2013 рр.)

Сорти	Урожайність		Вироб-нічі витрати на 1 га, грн	Собіва-ртність 1 т, грн	Прибу-ток на 1 га, грн	Рівень рента-бельності, %
	т/га	до стан-дарта, (+,-)				
Синельниківський 1321 (стандарт)	2,58	х	3336	1293,0	1308	39,2
Синельниківський 10/27	2,85	0,27	3420	1199,9	1710	50,0
Синельниківський 09/24	2,89	0,32	3432	1187,6	1770	51,6
Синельниківський 10/14	2,90	0,33	3435	1184,6	1785	51,9
Стерно	3,01	0,43	3470	1152,7	1948	56,2
Синельниківський 29 х Друг	2,91	0,33	3439	1181,6	1799	52,3
Конкур	3,07	0,50	3488	1136,2	2038	58,4
Синельниківський 37	2,95	0,37	3451	1169,8	1859	53,9
Регбі	3,07	0,49	3488	1136,2	2038	58,4
Синельниківський 59	2,90	0,32	3435	1184,6	1785	51,9
Ірен	3,07	0,49	3488	1136,2	2038	58,4
Спурт	3,06	0,48	3485	1138,9	2023	58,0
Бусол	3,02	0,44	3473	1149,9	1963	56,5

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Борисоник З. Б. Ярові колосові культури / З. Б. Борисоник, О. М. Борсуков. – К. : Урожай, 1969. – 157 с.
2. Митрофанов А. С. Овес / А. С. Митрофанов, К. С. Митрофанова. – М. : Колос., 1967. – 287 с.
3. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва): монографія / [В. І. Бойко, Є. М. Лебідь, В. С. Рибка та ін.] ; за ред. В. І. Бойка. – К. : ННЦ "ІАЕ НААНУ", 2008. – 400 с.
4. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві : теорія, методологія, практика : у 2 т. // Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур / [за ред. : Саблука П. Т. та ін.]. – К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН, 2008. – Т. 1. – 698 с.
5. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві : теорія, методологія, практика : у 2 т. // Нормативна собівартість та ціни на сільськогосподарську продукцію / [за ред. : Саблука П. Т., Мельника Ю. Ф., Зубця М. В., Месель-Веселяка В. Я.]. – К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН, 2008. – Т. 2. – 650 с.
6. Поелементні нормативи затрат на виконання технологічних операцій при вирощуванні та збиранні зернових культур в зоні Степу України і методичні рекомендації по їх розробці та застосуванню : нормативне наук.-практ. видання / [В. С. Рибка, А. В. Черенков, М. С. Шевченко та ін.]. – Дніпропетровськ : Інститут сільського господарства степової зони НААН України, 2012. – 172 с.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні на 2014 рік. [Електронний ресурс] – К., 2014. – 329 с. – Режим доступу : <https://www.vet.gov.ua/sites/default/files/ReestrEU-2014-08-19.pdf>.

УДК 631.1:633.18(477)

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
КОМПЛЕКСНИМ РОЗВИТКОМ ГАЛУЗІ РИСІВНИЦТВА В УКРАЇНІ**

Морозов Р.В. – д.е.н., професор, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Стабільність сучасного суспільства значною мірою визначається характером аграрного виробництва, що, будучи одним з основних видів економічної діяльності, забезпечує населення країни продовольством. Нині стає очевидною необхідність вирішення складної системи завдань, пов'язаних з перетворенням агропродовольчого комплексу країни на високоефективний, конкурентоспроможний сектор економіки держави. Цілком очевидно, що важливим фактором забезпечення ефективного функціонування
